

# Wandelen in Het Neuzenbergbos

## Burcht-Zwijndrecht

### Inleiding

In september 1996 werd door **Natuurpunt-Wase Linkerscheldeoever of natuurpunt-WAL** (toen nog Werkgroep Natuurreservaten Linkeroever-Waasland vzw of WNLW) de wandelbrochure "het Neuzenbergbos" uitgegeven.

Deze wandelbrochure kwam niet zomaar uit de lucht gevallen. **Natuurpunt-WAL**, werd in 1984 betrokken bij de aanplanting van het Neuzenbergbos en volgde sindsdien de ontwikkeling van het natuurgebied de Neuzenberg en het aanpalende Calberg op de voet. **Natuurpunt-WAL** houdt binnen de Zwijndrechtse milieuraad en commissies tevens de gemeentelijke ruimtelijke ordening in het oog en trok samen met het buurtcomité aan de alarmbel, toen er plannen opdoken om een deel van het Neuzenbergbos te bebouwen. Gelukkig verklaarde het huidige gemeentebestuur zich voorstander van een groene bestemming. Het BPA Neuzenberg-Calberg werd op 29 januari 2001 in Brussel goedgekeurd en geeft het gebied nu een groene toekomst. Met deze wandelbrochure vestigde natuurpunt-WAL opnieuw de aandacht van de bevolking en het gemeentebestuur op dit gebied in volle natuurontwikkeling.

Ondertussen heeft de begroeiing zich verder ontwikkeld en kregen de paden een nieuwe loop, de wandelbrochure was dringend aan herziening toe. Van deze gelegenheid maken wij dan ook gebruik de seizoenen mee te volgen op onze website en in elk seizoen de aangepaste versie van de wandeling hier een plaats te geven.

Het **Neuzenbergbos** werd op 1 april 1984 aangeplant tijdens een gemeentelijke boomplantactie. Voorheen was dit zogenaamde 'terrein UMAL' een braakland waarop de natuur traag maar zeker vat kreeg. Honderden wilgen, elzen, eiken en lijsterbessen werden gepoot. Deze bomen zouden ook spontaan het braaklandterrein ingenomen hebben, maar de plantactie heeft het natuurontwikkelingsproces van dit braakliggende terrein een serieuze zet gegeven. De gemeente legde in 1984 ook enkele wandelpaden door het gebied aan.

Het gebied **Calberg** dat meer naar de Scheldedijk toe ligt, is een oud militair domein, dat na de afbraak van de gebouwen door de mens werd "vergeten". De natuurlijke evolutie kreeg daardoor vrij spel. Zoals je zult zien, heeft de natuur er iets moois van gemaakt! Tussen de oude, aangeplante bomen en spontaan opgeschoten jonge bomen en struiken ligt ruig en bloemrijk grasland.

### Deze wandelbrochure is opgebouwd uit twee delen.

Het eerste en grootste deel beschrijft 4 themawandelingen (voorjaar, bloemen, vruchten, bomen) die telkens éénzelfde traject volgen en vestigt kort de aandacht op allerlei planten en dieren. Het kaartje houdt je op het juiste pad. Van dit eerste deel werd "het voorjaar" opnieuw op punt gesteld. Een korter tweede deel bespreekt enkele opvallende of zeldzame planten en dieren.

In de beschrijving van de verschillende wandelingen hebben we getracht voor elk wat wils te bieden, zowel voor wie voor de eerste keer de natuur in trekt, als voor een meer doorwinterde natuurwandelaar. In de tekst is de wegbeschrijving d.m.v. een ander lettertype duidelijk afgebakend van de natuurbeschrijvingen. Vind je een beschrijving niet naar je zin (is ze te moeilijk of vind je die plant niet terug), dan kan je snel overstappen naar de volgende wegbeschrijving. De meeste aandacht gaat naar opvallende bomen en bloemen. Hier en daar vestigen we de aandacht op kleinere details omdat het meer dan de moeite loont ook eens wat nauwkeuriger te kijken. Niet alleen kijken trouwens, we sporen je aan ook je andere zintuigen (vooral neus en vingers) te gebruiken!

## DEEL 1

### 1. Voorjaarswandeling (mei).

Deze wandeling is een specifieke voorjaarswandeling die je best in de maand mei plant. Een klein aantal dingen is ook op andere tijdstippen te zien.

We starten onze wandeling in het deelgebied Calberg naast het bakstenen gebouwtje aan de kleine parking op de kruising van Oude Gentweg, Antwerpsesteenweg en Kazernestraat.

Ons pad start links van het bakstenen gebouwtje en recht tegenover de kazernestraat.

Het loopt onder een geweldige Paardekastanje door. Het is alsof we binnentreden in een donkere zaal. Het bladerdek van de Paardekastanjes laat hier en daar een fijn straaltje licht door. Op de bodem groeien dan ook slechts enkele jonge scheutjes die stiekem hopen op de val van één van deze reuzen zodat ze genoeg licht zouden krijgen om ook eens groot te worden.

Rechts naast het gebouwtje, net achter de liguster, tussen de kastanjes staat een mooie rechte ranke eik met een kaarsrechte stam die tot op een zestal meter takvrij is (en daardoor niet echt makkelijk te vinden). Het is de enige boom op die plaats met zulk een lange rechte takvrije stam. Zoek hem eens op, de eikenblaadjes die nog op de grond liggen, wijzen je de weg.

Recht voor ons (met de rug naar de Kazernestraat gekeerd), bemerken we de echte start van het pad tussen een massa jonge kastanjabomen die hier opschieten (= kastanjeopslag). In de kastanjeopslag staan ook wilgen.

Volg het paadje dat door de kastanjeopslag met wilgen ertussen naar een grasvlakte loopt.

Het grasland begint stilaan te verbossen met wilg, berk, kastanjes en de eerste eiken. Onmiddellijk links groeit de **Gele dovenetel** (hier een siervariëteit met een gevlekt blad) en wie eind april komt, vindt ook de **Wilde(?) hyacint** terug. De hyacinten hier zijn waarschijnlijk de nakomelingen van gecultiveerde tuinvariëteiten en die het hier nu ook wel zien zitten.

Wat verder links zie je drie berken bij elkaar waarvan één ooit is afgebroken en zich kunstig heeft hersteld.

In dit seizoen bloeien er maar weinig bloemen in het grasland. Wil je het grasland in volle bloei zien, dan moet je in juli/augustus terugkomen. Het hoge **Struisriet** dat hier een bijna ondoordringbare grasmat vormt, zal hieraan niet volledig vreemd zijn. Het afgestorven Struisriet legt een dik pakket strooisel op de bodem en de wortels laten ook niet veel ruimte voor andere planten. Verschillende bomen en struiken staan verspreid in het grasland. Zulk een afwisselend natuurlijk parklandschap is erg in trek bij allerlei zangvogels. In dit deel van Calberg broeden grasmus, zwartkop, tjiftjaf, fitis, gekraagde roodstaart en mezen. De groene specht zoekt regelmatig naar mieren tussen het Struisriet.

Het pad loopt verder tussen twee wilgen door. Aansluitend achter die wilgen groeit een rij jonge berkjes aan weerszijden van het pad.

**Berken** kan je herkennen aan de bekende zwart-witte schors. Vroeg in het voorjaar kun je de mannelijke katjes zien bengelen in de wind. Die wind zorgt voor de bestuiving van de vrouwelijke bloempjes én voor de verspreiding van de vruchtjes. Rond een van de berken, een tiental meter links van het pad, slingert zich elk jaar een **Hop**. De stengels van deze klimplant voelen zeer ruw of zelfs wat kleverig aan, de bladeren hebben een typische driedelige vorm (figuur).

Op een kruispunt van paden gaan we rechtdoor.

De hoge planten met grote gele bloemen zijn **Bremstruiken**. De bloemen zijn stevig gebouwd, alleen grote insecten zoals hommels krijgen de bloembladen opengeduwde. Bij het openbreken van zo'n bloem krijgt de hommel stuifmeel over buik en rug gesmeerd. Ondertussen schuift de stamper over de rug om er stuifmeel van een andere bloem af te halen. De hommels laten het allemaal gebeuren, als er maar nectar te rapen valt! Na het vertrek van de hommel kunnen ook bijen en kevertjes nog wat restjes zoeken in de geopende, geforceerde bloem.

### We lopen nu in het bos.

Tussen het bos en de grasvlakte zit de bosrand, dit is een strook van struiken en nog jonge bomen. De jonge bomen worden steeds groter en duwen als het ware de struiken voor zich uit het gras in. Zo schuift het bos stilaan op en wordt de open grasvlakte kleiner.

Een bosrand is zeer belangrijk voor insecten. De bladeren dienen als uitvalsbasis voor het tijdelijk verdedigen van een territorium (vlinders b.v.), voor de oriëntering, en niet in het minst omdat de temperatuur aardig kan oplopen als de bosrand naar het zuiden gekeerd is. Vele planten staan ook graag in de luwte van een bosrand, zodat er hier ook voedsel (stuifmeel, nectar) voor insecten te rapen valt.

### Verderop splitst het pad. wij volgen schuin rechts over een boomstammetje.

### In het bos gaat het slingerend naar rechts.

Vlakbij, rechts naast de weg zitten nog de oude fundamenten van gebouwen die hier vroeger stonden. Een beetje uitkijken hier en op het pad blijven.

### We lopen tot bij een prachtige, grote, knoestige Kastanje en lopen er onder door.

Deze **Paardekastanje** is zoals zijn soortgenoten langs de Antwerpsesteenweg aangeplant, want de soort komt niet in het wild voor bij ons. De mooie witte bloemen staan net als kaarsen in langwerpige pluimen. Ze kunnen op heel wat insectenbezoek rekenen! Ook hier is de begroeiing onder de kastanjeboom eerder karig omdat er door de dichte kroon haast geen zonlicht tot op de grond doordringt.

### Hier kronkelt het pad verder de "berg" op naar een volgende, erg knoestige kastanje. Tussen twee kastanjes door lopen we naar de afsluiting. Neem links.

Aan de overzijde van de afsluiting ligt een omgewaaide Wilg. Aan de wortelkluit kan je zien hoe ondiep die wortels zitten. Naast die wilg groeien enkele **Vlierstruiken**. In mei zijn ze goed herkenbaar aan de bloemen die in witte schermen groeien. Er komen weinig insecten op af omdat ze geen nectar bevatten. De mensen gebruikten vroeger de bloemen als thee of in pannenkoeken en handige boerenjongens - "flierefluiters" - maakten fluitjes van vliertwijgen. De vlierbladeren verspreiden een pittige geur.

### We volgen het pad dat de afsluiting volgt.

De meeste hoog opschietende jonge bomen langs het pad en de afsluiting zijn **Noorse esdoorns**. In mei hangen hun geelgroene bloemen met zo'n 50 bijeen in 10 centimeter lange trossen. De dichte onderbegroeiing links bestaat vooral uit bramen en brandnetels. Zangvogels zoals nachtegaal en tuinfluiter hebben het in het Neuzenbergbos alleen hier naar hun zin.

Het vijvertje tussen de bomen is de voortplantingsplaats voor kikkers, padden en salamanders. Aan de overzijde zien we misschien nog de **Appelaar** in bloei met zijn frêle rooswitte bloesem. Op onze verdere tocht komen we nog meer Appelaars tegen.

Het laatste groepje bomen en ook het boompje dat als enkeling vlak tegen de afsluiting groeit, zijn Essen. Zoals de vlier heeft ook de **Es** geveerde bladeren. De bloei valt in de eerste helft van de lente. Zoals wel meer bomen die door de wind bestoven worden (Wilgen, Ratelpopulier, Berk), bloeit de Es nog voor of samen met het ontluiken van de nieuwe bladeren. Hierdoor heeft het stuifmeel meer kans om de vrouwelijke bloemen te bereiken.

### Als je voorbij de afsluiting en uit het bos komt, groeien rechts nog meer essen.

Recht vooruit zie je verschillende Robiniabomen, herkenbaar aan de scherpe stekels op de stam en takken.

Volg op de tweesprong het pad naar links.

**Robinia's** komen pas heel laat in het voorjaar in blad. De bladeren (zie figuur) zijn gedeeld en bestaan uit verschillende ronde blaadjes. De takken dragen hier en daar scherpe stekels die einde mei met sierlijk hangende trossen van roomwitte bloemen getooid zijn. De nectarrijke bloemen geuren zoet en krijgen veel bijen op bezoek die er voortreffelijke honing van maken.

Draai het brede pad naar links op. We wandelen eerst nog tussen Robinia's, Essen, Berken en een Boswilg en komen dan in meer open gebied.

Even verder hebben we rechts een mooi doorzicht naar de Burchtse Weel (eind april bemerk je daar ook nog een grote Appelaar in bloei).

Het grasland waar je door loopt, is vooral in de zomer heel bloemrijk. De voorjaarsbloei wil van jaar tot jaar wel eens verschillen en hangt onder andere af van het maaibeheer dat hier uitgevoerd wordt. Maaien zorgt ervoor dat de groei van Struisriet minder hoog en dicht is. Daardoor krijgen andere planten meer kans om te kiemen omdat er minder afgestorven gras op de grond ligt. Berken en wilgen krijgen door maaien ook niet de kans om het terrein in te palmen. Anderzijds betekent het maaibeheer de definitieve doodsteek voor planten die meerdere jaren blijven. Een voorbeeld daarvan zijn de rozenstruiken, die hier en daar rechts tussen het gras staan.

Een slingerende lage plant, die steeds terugkeert, is de **Vogelwikke**. De eerste trossen van donkere blauwpaarse bloempjes verschijnen einde mei en blijven heel de zomer bloeien. De bladeren zijn verdeeld in een groot aantal kleinere blaadjes (het zijn geen takjes met daaraan kleine bladeren!). Elk blad loopt uit in een korte rank waarmee deze slingerplant zich omhoogwerkt.

Met wat geluk kan je in mei de Sint-Jakobsvlinder zien rondfladderen (zie deel II), een teer zwart met rood vlindertje.

Rechts van het pad groeien Frambozen en wat verderop een grote bramenpartij met een Meidoorn ertussen.

Het pad loopt een zachte helling af. Beneden aan deze helling volg je rechts een paadje. Het gaat door het gras richting Burchtse Weel langs nog een meidoorn naar een wit bord en. Loop voorbij het bord, verder het pad volgend.

Hier en daar staan groepen **Brandnetels**. Hoewel de meeste mensen ze verwensen, zijn ze in de natuur van groot belang omdat ze o.a. dé voedselplant zijn voor de rupsen van verschillende soorten dagvlinders zoals de kleine vos, de atalanta, gehakkelde aurelia, dagpauwoog en landkaartje, die allen in het Neuzenbergbos voorkomen. De vlinders leggen hun eitjes liever op de netels hier in de zon, dan in een donker en koel bos, waar de rupsen zich niet zo goed kunnen ontwikkelen.

Ook hier staan verschillende **Bremstruiken** in bloei, zoals in het begin van de wandeling. Bij mooi weer kan je de hommels van dichtbij in het oog houden. Langs de helling naar het meer staan jonge **Eiken**. In mei hangen de mannelijke bloempjes dicht opeen op lange katjes. De vrouwelijke bloempjes staan minder dicht bijeen op rechtopstaande stelen, waaraan later de eikels zullen groeien.

Hier gaat het pad even steil naar beneden tussen twee eiken door en komen we aan het water, waar in deze periode verschillende watervogels vertoeven.

**Futen** zijn uitstekende zwemmers en duikers. Ze bouwen in het vroege voorjaar hun vlottend nest tussen takken die in het water hangen. Met wat geluk kan je het nest zien drijven op de linkeroever tussen de overhangende wilgen. Met veel geluk ben je de bevoorrechte toeschouwer van hun sierlijk baltsballet of zie je de oudervogels met hun jongen op de rug rondzwemmen. Ook andere watervogels broeden hier in de buurt en komen regelmatig voedsel zoeken op het water. **Bergeenden** zijn grote witte bruinzwarte eenden met een donkere kop. Ze kunnen agressief van zich afbijten als een concurrerend mannetje te dicht in de buurt van een koppeltje komt. Ze broeden in oude konijnenholen. **Kuifeenden** zijn een stuk kleiner. Het mannetje herken je aan zijn volledig donker vederkleed met uitzondering van een grote witte vlek op de flank. Het zijn duikeendjes die in dieper water hun plantaardig kostje bijeenscharrelen. Het mannetje van de **wilde eend** zal iedereen wel herkennen aan de groene kop met het witte halsbandje. De wijfjes van kuifeend en wilde eend zijn bruin. Twee pekwarte watervogels die niet tot de eendenfamilie behoren, kan je hier zeker zien zwemmen. Het

zijn het **waterhoen** met een rood-en-gele snavel en de **meerkoet** met een volledig witte snavel en dito bles. Vooral het waterhoentje zwemt met typische schokkende kopbewegingen.

We volgen het pad verder langs het water voorbij een volgend verbodsbord (rechts). Het pad sluit opnieuw aan bij het grote pad door de grasvlakte dat we in dezelfde richting blijven volgen.

Hier zie je rechts in het Riet langs de oever een vijftal **Elzen** en verder, net voor de hoge Wilgen, enkele **Meidoorns** in bloei. Deze mooie struiken bloeien rijkelijk heel de maand mei en verspreiden een zoete geur, waardoor ze veel insecten op bezoek krijgen.

De grasvlakte staat er kortgeschoren bij. Hier wordt regelmatig gemaaid en **konijnen** houden de planten eveneens kort. Sporen van die dieren zie je genoeg. Het is hier dan ook voedselarmer, waardoor er weer andere planten groeien. De vele kleine purperen bloempjes behoren aan de **Reigersbek** of de **Ooievaarsbek**. Voor het verschil tussen beiden verwijzen we naar deel II.

Net voor de majestueuze Wilg rechts met de rood-witte markering (internationale GR-wandelroute) volgen we de linkse splitsing van het pad in de richting van de huizen. Op het volgende "kruispunt" nemen we links het bos in.

We betreden nu het aangeplante deel van het Neuzenbergbos. Het wandelpad is opgehoogd omdat het water vroeger in natte winters maar traag wegsijpelde.

Ook hier schieten de Brandnetels goed op en herkennen we de blauwe bloempjes van **Hondsdrif**. Het sap van Hondsdraf verzacht het tintelend gevoel als we door de Brandnetel geneteld zijn.

Net voor de flauwe bocht naar links zie je aan de rechterzijde tussen de bramen twee jonge, nog dunne **Lijsterbessen**, die ook in mei bloeien. De witte bloempjes verspreiden een zoete, weë geur. Er komen vooral vliegen op af, die voor de bestuiving zorgen. Deze boom behoort tot de rozenfamilie, net zoals Braam, Framboos, Appel en Meidoorn die ook allen in het Neuzenbergbos voorkomen.

Aan je linkerzijde staan twee jonge Eiken, die nog tot laat in het voorjaar hun bruine dode bladeren van het vorige seizoen blijven dragen. Hier kan je nog eens de kleine eikenbloempjes bekijken, hoewel deze jonge boompjes nog maar zwak bloeien.

Aan het kruispunt voorbij de eikjes neem je links. Je komt nu in de 'wilgenstraat'.

Links en rechts van het pad zijn verschillende **wilgensoorten** aangeplant. Wilgen bloeien heel vroeg in het voorjaar, sommige nog voor er bladeren aan de struiken komen. Nu zijn de soorten te herkennen aan de bladvorm. Voor het onderscheiden van de verschillende soorten, verwijzen we naar de bloemenwandeling.

Halverwege deze "wilgenstraat" staat aan je rechterzijde, dicht langs het pad tussen de bramen, een **Amerikaanse vogelkers**. Wanneer de struik in bloei staat, kan je een zoete honinggeur ruiken. Achter de vogelkers, in het Struisriet staan enkele **Ratelpopulieren of Espen**. Wanneer je vroeg in het voorjaar komt, kan je merken dat ze, net als bij de es, bloeien voor ze bladeren krijgen. In het voorjaar steekt het frisse lichtgroene loof van de Esp af tegen het grijsgroen van de wilgenblaadjes. Zo ontdek je ook makkelijk de Esp aan de andere kant van het pad.

Het voorjaar is de beste tijd om alle mogelijke tinten groen naast elkaar te zien.

Wilgen vormen de voedselbron van veel soorten van insecten. Een voorbeeld daarvan is de **wilgenschuimcicade**. In mei zitten de larven van dit insect verborgen in schuim op de wilgenbladeren. Sommige jaren zijn het er zoveel dat het sap van de bomen druipt! De larven zuigen sap uit de bomen en blazen luchtbellens door hun vloeibare ontlasting. Hierdoor ontstaat schuim dat de weke larve beschermt tegen uitdroging en vogels die hierin geen smakelijk hapje herkennen. Je kunt de geelgroene larven gemakkelijk uit het schuim halen, hoewel weinig mensen op onze geleide wandelingen daar zin in blijken te hebben. De schuimhoopjes verschijnen ongeveer gelijktijdig met de koekoek die terugkeert na overwintering in het zuiden. Vroeger noemde men het schuim daarom 'koekoeksspuug'.

Voor de bocht groeien nog enkele Noorse esdoorns met hun handnervig blad.

Volg de bocht naar rechts.

Net in de bocht en verderop bemerk je aan beide zijden van het pad enkele mooie **Meidoorns**. Links en rechts van het pad werden **Zwarte elzen** geplant in het natste deel van het Neuzenbergbos. Je kunt de Elzen in elk seizoen herkennen aan de zwarte houten propfen, die de zaadjes van het vorige seizoen bevat hebben. Jonge twijgen en bladeren zijn kleverig. Nu het loof nog niet is dichtgegroeid, zijn de witte stammetjes van de Berken nog goed zichtbaar. In de volgende bocht, links van het pad groeit ook de Mannetjesvaren. Wie onderaan het blad kijkt, bemerkt de nog niet rijpe sporendoosjes. En met een beetje geluk zie je ook de Judaspenning in bloei, een 40 cm hoge voorjaarsplant met dieppaarse bloemen. De Tjiftjaf laat zich goed horen en misschien heb je ook de Groene specht reeds luid lachend horen of zien wegvliegen. De Wilgenstruiken waar je nu tussen loopt, zijn in het heel vroege voorjaar (februari tot april) van zeer groot belang voor allerlei insecten, zoals bijen en hommels. Ze zijn op dat moment bijna de enige planten die stuifmeel en nectar aanbieden. De verschillende soorten Wilgen bloeien bovendien niet tegelijkertijd wat ideaal voor is voor insecten.

Het pad maakt nu twee bochten naar rechts en slingert verder tot aan de Oude Gentweg. Volg die straat rechtdoor. Voorbij de bocht kom je bij het vertrekpunt.

Wie zin heeft, kan net voorbij de tweede bocht het kleine avontuurlijke slingerpaadje links volgen. Het start tussen de berkenopslag en leidt over, tussen en door nu begroeide bergen puin naar de eerste splitsing van het pad, helemaal in het begin van de tocht. Rechtdoor (of schuin rechts) gaat weer naar het vertrekpunt achter het bakstenen gebouwtje, wie links gaat doet de tocht nog eens over.

## DEEL 2

Dieren en planten, die in het eerste deel niet aan bod kwamen krijgen hier de aandacht ze verdienen. De bespreking van de verschillende soorten is beperkt omdat een volledige wetenschappelijke inventaris van het Neuzenbergbos niet thuishoort in deze wandelbrochure.

Dagvlinders.

De afwisseling van graslandjes, bos en bosranden maakt dat er in het gebied tot nu toe 16 dagvlindersoorten werden gezien. Een mooi aantal voor zo'n kleine oppervlakte! Een speciale vlindersoort is het **bruin blauwtje** dat behoort tot de familie van de 'blauwtjes' waarvan de mannetjes van de meeste soorten lichtblauw zijn. Vanwaar die rare naam? Bij deze soort zijn mannetjes én wijfjes echter bruin met een rij oranje vlekken langs de vleugelrand. Het vlindertje komt voor in de duinen aan onze kust, en ook opvallend veel langs de linkerscheldeoever vanaf Burcht naar het noorden, het liefst op opgespoten terreinen (die wat op duinen lijken) en dijken. De graslanden van Calberg en Burchtse Weel behoren dan ook tot de uitverkoren plekken van dit vlindertje. De rupsen leven op ooievaarsbek en reigersbek. Het bruin blauwtje is een zeer zeldzame verschijning in de rest van Vlaanderen.

Blauwtjes die veel algemener voorkomen zijn het **ikarusblauwtje** en het **boomblauwtje**. De eerste is een graslandvlinder, waarvan de rupsen op rolklaver leven in het grasland van Calberg en in het open centrum van het Neuzenbergbos. De mannetjes zijn fel lichtblauw, de wijfjes lijken sterk op het bruin blauwtje. De tweede soort (met blauwe mannetjes én wijfjes) vliegt graag langs de bosranden van Calberg, net zoals het **bont zandoogje**, een andere algemene dagvlinder.

Het **bruin zandoogje** is een graslandvlinder die in juli met honderden door het gebied trekt. Deze vlinder is bijna helemaal donkerbruin met op de voorvleugel soms wat oranje, maar nooit een scherpe band zoals bij het bruin blauwtje.

Het **groot dikkopje** en het **zwartsprietdikopje** zijn kleine oranje vlinders die snel van bloem naar bloem vliegen. De grote dikkopjes kan je hier vooral op distels zien, de andere soort hangt veel aan het blauwe slangenkruid te bengelen.

Verder zijn er nog zes soorten brandnetelvlinders: **kleine vos**, **gehakelde aurelia**, **dagpauwoog**,

**landkaartje**, **atalanta** en **distelvlinder**. De laatste twee soorten zijn trekvlinders die elk voorjaar vanuit Zuid-Europa immigreren. De aantallen trekvlinders die jaarlijks in ons land voorkomen, wisselen sterk. Atalanta's doen het elk jaar vrij goed. Voor distelvlinders was 1996 (ook in het Neuzenbergbos) een zéér goed jaar: tientallen individuen zochten heel de zomer voedsel op distels of leverkruid. Tot slot zijn er uiteraard de algemeen bekende koolwitjes waarvan de drie soorten ( **klein koolwitje**, **groot koolwitje** en **klein geaderd witje** ) regelmatig in het gebied te zien zijn.

Sintjakobsvlinder.

Een heel algemene plant op de kalkrijke zandgronden van de Antwerpse Linkeroever is het **jakobskruiskruid**. In het Neuzenbergbos staat deze plant vooral in het grasland langs de Burchtse Weel. De **Sint-Jakobsvlinder** is voor zijn ontwikkeling helemaal afhankelijk van het jakobskruiskruid. Deze 'nachtvlinder', die in mei en juni overdag rondvliegt, heeft fel rode achtervleugels en groenzwarte voorvleugels met een rode streep en vlekken. De 'zebrarupsen' , oranje met zwarte dwarsbanden, eten zich in juli en augustus dik aan hun voedselplant. Sommige jaren zijn er zoveel dat ze bijna alle planten kaalvreten. De rupsen zitten open en bloot op de planten omdat ze geen prooi zijn voor vogels. Ze slaan de gifstoffen van het jakobskruiskruid (die ook giftig is voor alle zoogdieren) op in hun eigen lichaam en worden daardoor zelf, en later ook de vlinder, oneetbaar. De combinatie van oranje of rood met zwart op de vlindervleugels is een gekende waarschuwing in het dierenrijk! Een vogel zal maar één keer toehappen op zo'n vlinder of rups en later wel uitkijken voor zo'n onsmakelijke brok.

Vogels.

In de zomer bezetten grote aantallen en soorten van kleine zangvogels Calberg en Neuzenbergbos. De **grasmus** houdt van open grasland met verspreide struiken, kleine bomen of bomenrijen. In het gebied verdedigden in 1995 minstens 6 mannetjes hun broedterritoria, wat een hoge dichtheid is in verhouding tot de oppervlakte. Deze vale grijsbruine vogel met witte keelvlak leeft enigszins verdoken. Het mannetje zingt zijn kort en schor liedje vanuit een dichte struik of kleine boom, terwijl het vrouwtje zich zo onopvallend mogelijk gedraagt. Twee andere zangvogels met een uitgebreide zangrepertoire zijn de **zwartkop** en de **tuinfluiter**. Deze voelt zich, in tegenstelling tot de grasmus, thuis in de meer gesloten begroeiing van de beboste delen van Calberg aan de Antwerpsesteenweg en het vijvertje. Beiden zijn al even moeilijk in beeld te krijgen als de grasmus.

**Tjiftjaf** en **fitis**, twee erg op elkaar gelijkende bruingroene zangertjes, zijn het best vertegenwoordigd in het gebied. In het voorjaar ben je geen minuut zonder hun gezang. De fitis heeft een voorkeur voor pioniersbossen van afzonderlijke of in kleine groepjes opschietende jonge bomen in grasland. Het aangeplante deel van het Neuzenbergbos en het open gedeelte van Calberg beantwoordt aan deze gestelde eisen. Wanneer het bos de tijd krijgt om volledig uit te groeien, zal de fitis stilaan verdwijnen uit het gebied. De tjiftjaf daarentegen maakt minder voorbehoud en is in heel het gebied terug te vinden, ook in het dichtere bos. De vrij zeldzame **blauwborst**, vogel van ruige rietvelden, verkiest de smalle rietkraag langs de Burchtse Weel. Een zingend blauwborstmannetje in het centrale grasland van het Neuzenbergbos in het voorjaar van 1995, bevestigt als uitzondering ook hier de regel. Mogelijk deden het ruige struisriet en de verspreide elzen de blauwborst dromen van een rietveldje ... Andere vogels die in 1995 of 1996 gebroed hebben in Calberg en Neuzenbergbos zijn ondermeer: grote bonte specht, groene specht, torenvalk, gaai, ekster, gekraagde roodstaart, merel, zanglijster, grote lijster, koolmees, pimpelmees, winterkoning, ...

Planten.

Reigersbek en zachte ooievaarsbek.

Zoals aangekondigd in de voorjaarswandeling, verduidelijken we hier het verschil tussen **reigersbek** en **ooievaarsbek**. Beide plantjes lijken erg goed op elkaar en groeien op de zandvlakte aan de Burchtse Weel door elkaar. Reigersbek heeft de grootste bloemen (ong. 1 cm.) en lang-ovale bladeren die fijn verdeeld zijn. Ooievaarsbek heeft kleinere bloemen (ong. 0.5 cm.) en ronde, licht ingesneden blaadjes. De vruchtjes van deze soorten groeien lang en smal, in de vorm van een 'bek', uit. De vruchtjes van de reigersbek hebben een lange "snavel" die meestal met een hoek op een rechte steel ("nek") staat: een treffende gelijkenis met de kop en gebogen hals van de blauwe reiger, die je regelmatig kan zien aan de oever van de Burchtse Weel. Die hoek tussen "snavel" en "nek" is er vaak niet bij de ooievaarsbek: net zoals de ooievaar, die met een gestrekte nek vliegt.

## Mannetjesvaren

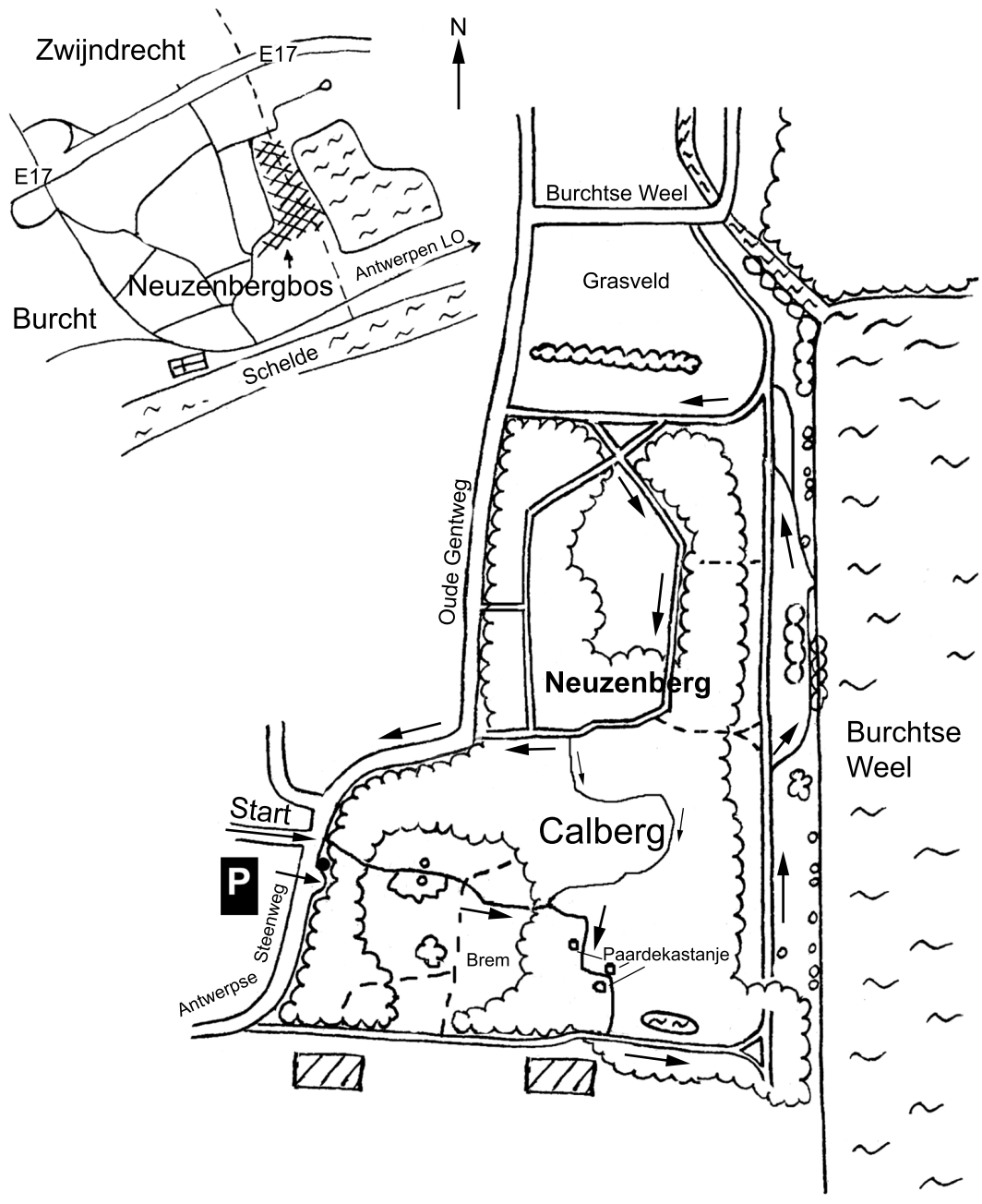
De **mannetjesvaren** begint ook meer en meer voor te komen in het gebied. Varens hebben een ingewikkelde levenscyclus met zogenaamde generatiewisseling. De op een gunstige plaats terechtgekomen spore kiemt en vormt een hartvormig groen stukje loof: de voorkiem. Deze voorkiem is ongeveer een halve centimeter groot maar goed met het blote oog te zien. Aan de onderkant van deze voorkiem komen de mannelijke en vrouwelijke voortplantingsorganen tot ontwikkeling. Als het milieu voldoende vochtig is, zwemmen de mannelijke zaadcellen naar de eicellen van een vrouwelijke voorkiem en bevruchten die. Uit deze bevruchte eicellen ontwikkelen zich dan jonge varenplantjes.

## Enkele speciale planten.

Door de intense menselijke activiteit in het verleden (ophogingen, opspuitingen, oude gebouwen, bedrijventerrein) is de grondsamenstelling van het Neuzenbergbos en Calberg heel afwisselend, wat zich heel sterk tot uiting komt in de plantengroei. Sommige soorten, zoals de **brem** en het **schermhavikskruid**, vragen kalkarme grond, terwijl andere duidelijke indicators zijn van kalkrijk zand. Bij die laatste groep zitten een paar interessante soorten waaronder b.v. de mooie **bijeorchis**. Deze in Vlaanderen zeer zeldzame kleine orchidee komt ook op andere plaatsen op de Antwerpse Linkeroever voor. Ze is een typische plant van kalkrijke verstoorde gronden (zoals opgehoogde of opgespoten gronden).

Het **zanddoddegras** is een laaggroeiend grasje dat soms in grote aantallen op kalkrijk zand voorkomt. Het is een typische duinplant, die het echter ook op de opgespoten gronden van de linkerscheldeover goed doet. Dit verspreidingsbeeld is van nog andere planten bekend.

Tot slot nog twee vertegenwoordigers van de gentiaanfamilie die in het grasland aan de Burchtse Weel groeien. De **zomerbitterling**, een smalle plant van maximaal een halve meter hoogte, heeft blauwgroene bladeren en gele bloemen. Opvallend is dat de bladeren, die twee aan twee tegenover elkaar staan, over de hele breedte met elkaar vergroeid zijn, zodat rond de stengel een kommetje ontstaat. Deze zeer zeldzame soort uit Zuid- en Midden-Europa groeit in Vlaanderen enkel aan de kust ten westen van Nieuwpoort én ... in het Antwerpse, de noordgrens van het verspreidingsgebied. Een tweede, meer algemene 'gentiaan', is het **duizendguldenkruid**, dat veel weg heeft van de zomerbitterling. Toch zijn er enkel duidelijke verschillen : groter aantal én roze bloemen, de bladeren zijn minder vergroeid rond de stengel. Beide 'gentianen' groeien graag in grasland waar nog geen te dichte grasmatt is gevormd. Ze verlangen zonnige maar niet te droge groeiplaatsen. Hun bloemen komen alleen open bij droog en zonnig weer.



- |     |               |   |   |                |
|-----|---------------|---|---|----------------|
| ==  | pad, weg      | ● | ▨ | gebouwen       |
| --- | wandelpad     | ~ |   | water          |
| ☁   | bos, bomenrij | ○ | ○ | solitaire boom |